

Oikeustoimittajat ry

Viite Lausuntopyyntönnä 3.5.2012, OM16/41/2011
OM025:00/2011

Sananvapausr rikoksia, vainoamista ja viestintärauhan rikkomista koskeva lainmuutosesitys, 24/2012

Pyydettyinä lausuntona Oikeustoimittajat ry lausuu seuraavaa:

Työryhmän sananvapausr rikoksia koskevien muutosehdotusten tarkoituksena on yhdenmukaistaa Suomen oikeuskäytäntö vastaamaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen velvoitteita ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ratkaisukäytäntöä. Suomen saamat 17 langettavaa päätöstä sananvapausr loukkauksista osoittavat, että tähän mennessä tuomioistuimet eivät ole onnistuneet löytämään oikeaa tasapainoa sananvapauden sekä yksityisyyden ja/tai kunnian suojan välillä.

Oikeustoimittajat ry toteaa, että Suomen lainsäädäntö on ollut tähänkin asti kutakuinkin kunnossa. Ongelma on pikemminkin ollut säännösten tulkinnassa.

Lainsäädännölliseksi ongelmaksi näyttää tosin nyt nousseen EIT:ssä parin viime vuoden aikana muodostunut linjaus, jonka mukaan varsinkin mediarikoksissa vankeusrangaistuksen uhka voi olla perusteltu vain poikkeuksellisissa tapauksissa. Suomea koskevissa tuomioissa tämä huomio on esitetty ensimmäisen kerran kesällä 2010 (Mariapori v. Suomi 6.7.2010 ja Niskasaari v. Suomi 6.7.2010).

Tuomiossa Lahtonen v. Suomi (17.1.2012) EIT menee vielä pidemmälle. Ylipäänsä rikosoikeudellisten keinojen käyttö toimittajien rankaisemiseksi yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä on tuomion mukaan hyväksyttävää vain poikkeuksellisissa tapauksissa.

Rajoituslauseke

Työryhmä ehdottaa, että EIT:n oikeuskäytännön huomioon ottamiseksi sekä kunnian että yksityiselämän loukkaamista koskeviin säännöksiin lisätään rangaistavuutta rajoittava uusi lauseke. Rajoituslausekkeen mukaan tällaisena rikoksena ei pidettäisi yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisua, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, muoto, toisten oikeudet sekä muut olosuhteet ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.

Oikeustoimittajat ry huomauttaa, että tuomioistuimien tulisi ottaa nämä seikat huomioon jo nykyisin. Rajoituslauseke jääkin kovin tyhjäksi, jos tuomarit ja syyttäjät eivät tunne EIT:n ratkaisukäytäntöä.

Rajoituslausekkeen sanamuoto näyttäisi edelleen asettavan rangaistavuuden riman melko matalalle EIT:n oikeuskäytäntöön verrattuna. Ihmisoikeussopimuksessa korostetaan, että sananvapauteen puuttumisen on oltava välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa. Juuri tähän välttämättömyysperusteen puuttumiseen Suomen saamat langettavat tuomiot ovat perustuneet. Vaikka sananvapauden rajoitukset ovat perustuneet lakiin ja ne on tehty hyväksytyjen arvojen (toisten maineen, kunnian ja yksityisyyden) suojaamiseksi, ne eivät ole EIT:n mukaan olleet välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa. Yhdistyksen mielestä tämän välttämättömyyskriteerin olisi syytä näkyä myös säännöksen sanamuodossa.

Oikeustoimittajat ry:n mielestä rajoituslausekkeen pitäisi kuulua suunnilleen näin:

”Tällaisena rikoksena ei pidettäisi yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisua, ellei sananvapauteen puuttuminen esityksen sisältö, muoto, toisten oikeudet sekä muut olosuhteet huomioon ottaen ole välttämätöntä.”

Onnistuneena ratkaisuna yhdistys pitää sitä, että rajoituslausekkeessa halutaan EIT:n ratkaisukäytännön mukaisesti sulkea rangaistavuuden ulkopuolelle yleisesti merkittävien asioiden käsittely. Yhdistyksen havaintojen mukaan suomalaisilla - ja EIT:n ratkaisujen perusteella myös muiden maiden - tuomareilla on ollut vaikeuksia hahmottaa, miten laajasti EIT tulkitsee yleisen merkittävyyden käsitettä.

EIT:n linja on nähtävissä myös Suomea koskevista ratkaisuista. Esimerkiksi tapauksessa *Selistö v. Suomi* (16.11.2004) kotimaiset tuomioistuimet eivät olleet pitäneet tarpeellisena kertoa terveen, nuoren potilaan kuolemaan johtaneesta leikkauksesta, jossa kirurgin epäiltiin olleen humalassa tai ainakin krapulassa. EIT puolestaan katsoi potilasturvallisuuden olevan yleisesti merkittävä asia. Tuomiossa *Saaristo ja muut v. Suomi* (12.10.2010) EIT arvioi, että presidenttiehdokkaan viestintävastaavan avioliiton ulkopuolinen suhde oli merkittävä asia poliittisena taustatietoja, eikä siten tyydyttänyt pelkästään tietyn lukijakunnan uteliaisuutta, kuten kotimaiset tuomioistuimet olivat arvioineet. Tuomiossa *Lahtonen v. Suomi* (17.1.2012) EIT puolestaan katsoi kotimaisista tuomioistuimista poiketen, että virkamerkkinsä avulla autoja kaapanneen poliisin tapauksella oli yleistä merkitystä.

Kunnianloukkaus

Kunnianloukkausrikoksissa yksi keskeisistä ongelmista on se, miten paljon näyttöä väitteen esittäjän on kyettävä esittämään väitteensä tueksi. Monissa tapauksissa toimittajilta on saatettu edellyttää lähestulkoon täyttä näyttöä, vaikka itse asiassa edes Suomen tämänhetkinen lainsäädäntö ei tätä vaadi. Nykyisen lain perustelutekstin mukaan väitteen esittäjän on pystyttävä näyttämään, että hänellä on ollut riittävät perusteet uskoa väitteensä todenperäisyyteen.

EIT on puolestaan ratkaisukäytännössään katsonut, ettei toimittajille saa asettaa kohtuutonta näyttötaakkaa. Mitä suurempi yhteiskunnallinen merkitys asialla on, sitä vähemmällä näytöllä median on voitava tuoda asia julkiseen keskusteluun. Tämä ei luonnollisestikaan tarkoita sitä, että tiedot voisi jättää tarkistamatta: mitä helpommin tieto on tarkistettavissa, sitä suurempi velvollisuus sen tarkistamiseen on.

Tämän vuoksi yhdistys ehdottaa, että itse säännökseen kirjattaisiin suunnilleen näin:

”Kunnianloukkauksena ei myöskään pidetä ilmaisua, kun tekijällä on ollut riittävät syyt uskoa väitteensä todenperäisyyteen.”

Yhdistys ehdottaa myös, että hyväksyttävän arvostelun rajat määritellään lakitekstissä samalla tavoin kuin rajoituslausekkeessa. Siten lainkohta kuuluisi seuraavasti:

”Edellä 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuna kunnianloukkauksena ei pidetä arvostelua, joka kohdistuu toisen menettelyyn politiikassa, elinkeinoelämässä, julkisessa virassa tai tehtävässä, tieteessä, taiteessa taikka näihin rinnastettavassa julkisessa toiminnassa, ellei sananvapautteen puuttuminen esityksen sisältö, muoto, toisten oikeudet sekä muut olosuhteet huomioon ottaen ole välttämätöntä.”

Törkeä kunnianloukkaus

Työryhmä ehdottaa, että törkeän kunnianloukkauksen ankaroittamisperusteena ei enää olisi rikoksen tekeminen tiedotusvälineellä käyttämällä tai muuten toimittamalla tieto tai vihaus lukuisten ihmisten saataville.

Oikeustoimittajat ry kannattaa ehdotusta. EIT on omissa ratkaisuissaan korostanut tiedotusvälineiden merkitystä vallan vahtikoirana ja painottanut, että tiedotusvälineiden velvollisuus on jakaa tietoa yleisesti kiinnostavista aiheista. Näihin velvollisuuksiin sopii huonosti se, että tiedotusvälineiden toiminnassa tapahtuneisiin rajojen ylityksiin suhtaudutaan jo lähtökohtaisesti ankarammin kuin muihin.

Ongelmallisena yhdistys pitää sitä, että työryhmän ehdotuksen mukaan ankaroittamisperusteena olisi se, että kunnianloukkauksessa aiheutetaan pitkäaikaista kärsimystä. Tämä viittaisi siihen, että esimerkiksi kaikkea internetissä julkaistua virheellistä tietoa pidettäisiin helposti törkeänä kunnianloukkauksena. Kun tieto on kerran laitettu nettiin, sitä on vaikea saada kokonaan pois.

Oikeustoimittajat ry hyväksyy vankeusuhan erityisen vakavissa kunnianloukkauksissa. Tällaisina voitaisiin pitää esimerkiksi tapauksia, joissa on helposti havaittavissa, ettei tiedon levittämisen tarkoituksena ole ollut minkään yleisesti merkityksellisen asian käsitteleminen vaan puhdas vahingon aiheuttaminen loukkauksen kohteeksi joutuneelle.

Törkeä yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen

Työryhmä ehdottaa, että yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen jaetaan tavalliseen ja törkeään tekemuotoon. Perusmuotoisessa teossa ei olisi vankeusuhkaa, sen sijaan törkeästä tekemuodosta voisi seurata sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta.

Oikeustoimittajat ry kannattaa ehdotusta.

Myös tässä tapauksessa yhdistys hyväksyy vankeusuhan samoilla perusteilla kuin törkeästä kunnianloukkauksesta.

Yksityiselämän määrittely

Työryhmän mielestä yksityiselämän määrittely ei ole yksinkertaista (s.118). Työryhmä on määritellyt, että yksityiselämän piiriin kuuluvat yleensä henkilön perhe-elämä, vapaa-ajan käyttö, terveys ja ihmissuhteet.

Oikeustoimittajat ry korostaa sitä, että säännöksen tulkinnassa olisi otettava huomioon, kuinka paljon henkilö on itse avannut yksityisyyttään julkisuudessa. Henkilön yksityiselämästä voisi siten ilman hänen lupaansa kertoa asioita, jotka ovat arkaluonteisuudeltaan samaa tasoa kuin hänen itse paljastamansa seikat. Sen sijaan yhdistys katsoo, että jos henkilö on itse halunnut pitää tietyt yksityiselämänsä osat alueet poissa julkisuudesta, niistä ei ilman hänen nimenomaista suostumustaan voisi kertoa, ellei tietoa levittävä pysty osoittamaan asialla olevan yleistä merkitystä.

Yhdistys haluaa kiinnittää huomiota siihen, että samaan elämänpiiriin kuuluvat tiedot voivat olla arkaluonteisuudeltaan hyvin eritasoisia. Esimerkiksi flunssa ja murtunut käsi ovat terveystietoja, mutta ne eivät ole arkaluonteisuudeltaan lainkaan samaa tasoa kuin tieto sukupuolitauditartunnasta.

Vapaa-ajan vieton määrittely näin selkeästi yksityiselämän piiriin kuuluvaksi voi aiheuttaa ongelmia jo tavallisten ihmisten kesken. Jos kaverit ovat pelaamassa golfia ja toinen kirjoittaa facebook-sivuilleen: "Pelaamassa golfia NN:n kanssa", loukkaako kirjoittaja NN:n yksityiselämää?

Oikeustoimittajat ry ehdottaa, että sivun 118 lause: " Yksityiselämän piiriin kuuluvat yleensä henkilön perhe-elämä, vapaa-ajan käyttö, terveys ja ihmissuhteet" korjattaisiin muotoon "Yksityiselämän piiriin kuuluvat yleensä arkaluonteiset tiedot henkilön perhe-elämästä, vapaa-ajan käytöstä, terveydestä ja ihmissuhteista".

Onko rikos yksityiselämää?

Työryhmän ehdotuksen mukaan (ss.119–120) rikoksesta tuomitun henkilöllisyyden paljastaminen voi tulla rangaistavaksi yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä.

Työryhmä määrittelee (s 118), että "(j)otta teko olisi rangaistava, levitettävän tiedon täytyy koskea loukattavan yksityiselämää. Rikosten osalta työryhmä toteaa (s. 120), että "rikos ei sinänsä ole yksityisasiä".

Tästä huolimatta työryhmä katsoo, että jos rikoksella ei voida katsoa olevan yhteiskunnallista merkitystä, sitä koskeva tieto kuuluu kuitenkin tekijänsä yksityiselämänä suojattaviin seikkoihin.

Työryhmän kaavailuista on tulkittavissa, että tavallisten ihmisten osalta raja nimen julkaisulle asettuisi kahden vuoden tuntumaan. Rikoksentekijän henkilöllisyyden paljastaminen olisi siten turvallista vain, jos tekijä on saanut yli kaksi vuotta vankeutta.

Oikeustoimittajat ry vastustaa ehdotusta jyrkästi.

Ensinnäkin säännöksen tarkoituksena on suojata yksityiselämää. Teon rangaistavuutta harkittaessa on siis ensin pohdittava, koskeeko julkaistu tieto yksityiselämää. Työryhmä vastaa itse, ettei rikos ole yksityiselämää. Samaa päätelmään on päätenyt korkein oikeus ennakkopäätöksessään 2005:136.

Työryhmän esityksessä puuttuu siten sisäinen logiikka. Ehdotuksessa laajennetaan yksityiselämää suojaava säännös koskemaan elämänalueita, jotka eivät työryhmän omankaan käsityksen mukaan ole yksityiselämää.

Vielä vakavampi ongelma on, että ehdotetun kaltainen sääntely saattaisi aiheuttaa Suomelle jälleen uuden ryöpyn langettavia tuomioita EIT:stä. EIT:n

ratkaisukäytännöstä ei nimittäin ole luettavissa, että EIT pitäisi rikosta lähtökohtaisesti yksityiselämään kuuluvana asiana.

Esimerkiksi Liettuaa koskevassa päätöksessä 27.7.2004 Sidabras ja Dziautas EIT katsoi, etteivät valittajat voi vedota yksityiselämää suojaavaan 8 artiklaan, kun maineen menetys on oman toiminnan, kuten rikoksen tekemisen, ennalta arvattava seuraus.

Tänä vuonna (7.2.2012) EIT antoi kaksi suuressa jaostossa käsiteltyä tuomiota, joissa oli kyse rajanvedosta sananvapauden ja yksityiselämän suojan välillä (Caroline von Hannover, Ernst August von Hannover v. Saksa sekä Axel Springer AG v. Saksa). Molemmissa tuomioissa - jotka ovat sanamuodoltaan pitkälti täysin identtiset - EIT ottaa kantaa myös rikosta koskevien tietojen julkaisemiseen. EIT toteaa, että yksityiselämää koskevien tietojen julkaisuissa on perusluonteinen arviointiperuste se, onko lehtikuvilla tai -artikkelilla edistetty yleisen mielenkiinnon alaan kuuluvaa keskustelua. EIT jatkaa näin (Finlex-käännös):

"Sen määrittely, mikä oli yleisesti kiinnostava aihe, riippui kunkin tapauksen asianhaaroista. EIT:n oikeuskäytännön mukaan sellaista mielenkiintoa oli paitsi silloin, kun julkaisu koski poliittisia kysymyksiä tai rikoksia, myös silloin, kun artikkeli koski urheilukysymyksiä tai esiintyviä taitelijoita."

Siten EIT on näissä suuressa jaostossa käsitellyissä tapauksissa nostanut rikokset poliittisten kysymysten rinnalle sellaiseksi aihepiiriksi, joka yleensä edistää keskustelua yleisen mielenkiinnon alaan kuuluvasta aiheesta. EIT näyttää siis lähtevän siitä, ettei rikos ainakaan lähtökohtaisesti nauti 8 artiklassa turvattua yksityiselämän suojaa.

Työryhmä ei mainitse edellä mainittuja suuren jaoston päätöksiä esityksessään lainkaan.

Myös Suomea koskevat EIT:n tuomiot viittaavat siihen, että rikoksen voidaan vain poikkeuksellisissa tapauksissa katsoa kuuluvan tekijän yksityiselämän piiriin.

– Tapauksessa Lappalainen v. Suomi (20.1.2009) EIT piti ilmeisen perusteettomana valitusta, jossa valittaja katsoi rikostuomiosta kertomisen loukkaavan hänen yksityiselämäänsä. Valittaja oli tuomittu 1 vuoden 2 kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen mm. hautausmaalla tapahtuneesta pahoinpitelystä sekä laittomasta uhkauksesta. EIT katsoi - hieman ristiriitaisesti edellä mainitun Liettua-tapauksen kanssa - Alibi artikkelissa kerrottujen tapahtumien kuuluvan valittajan yksityiselämän piiriin. Koska rikokset olivat kuitenkin vakavia ja uhrin ihmisarvoa halventavia eikä artikkelissa loukattu syyttömyysolettamaa, lehti sai paljastaa valittajan henkilöllisyyden.

– Tuomiossaan Eerikäinen ja muut v. Suomi (10.2.2009) EIT katsoi Alibi-lehdellä olleen oikeus kirjoittaa epäillystä eläkerahojen huijauksesta niin, että vastaajan henkilöllisyys paljastui. EIT kiinnitti huomiota siihen, että tiedot olivat peräisin syyttäjän haastehakemuksesta. Alibi ei liioin ottanut kantaa syyllisyyteen, vaan kertoi selvästi, että kyse on vasta syytteestä.

– Valtakunnansovittelijan naisystävää koskevassa viiden jutun vyyhdissä (Flinkkilä ja muut v. Suomi, Iltalehti ja Karhuvaara v. Suomi, Jokitaipale ja muut v. Suomi, Soila v. Suomi ja Tuomela ja muut v. Suomi) EIT katsoi 6.4.2010, että naisystävän henkilöllisyyden sai paljastaa. EIT huomautti, että nainen oli astunut julkiselle areenalle osallistumalla aktiivisesti paljon huomiota herättäneeseen kotikahakkaan, jonka perusteella valtakunnansovittelija sai potkut. Myös nainen itse sai sakkotuomion sovittelijan pojan pahoinpitelystä.

– Lahtonen v. Suomi (17.1.2012) -tapauksessa EIT katsoi, että Alibi sai julkaista autoja kaapanneen poliisimiehen nimen. Nimi julkaistiin siinä vaiheessa, kun poliisimies oli määrätty mielentilatutkimukseen. EIT totesi, että poliisimies oli rikossarjassa hyödyntänyt julkiseen valtaan kuuluvaa auktoriteettiaan. Miehen asema poliisimiehenä teki asian EIT:n mukaan yleisesti kiinnostavaksi.

Aivan kuten työryhmäkin toteaa, suomalaisessa oikeuskäytännössä on lähdetty siitä, että oikeudenkäynnin tai tuomion julkisuus ei merkitse sitä, että kyseessä olevia tietoja voitaisiin julkaista tiedotusvälineissä. EIT taas on antanut merkitystä sille, onko tiedot saatu tällaisista lähteistä vai onko tuomioistuin esimerkiksi julistanut asiakirjat salaisiksi.

Rikosten uutisointia koskevissa ratkaisuissaan EIT on korostanut syyttömysolettaman merkitystä. Pelkkä henkilöllisyyden paljastaminen ei EIT:n mukaan loukkaa syyttömysolettamaa.

Oikeustoimittajat ry kiinnittää huomiota siihen, että jos työryhmän hahmottelema kahden vuoden "turvallinen" raja muodostuisi, media joutuisi oikeusprosessit välttääkseen kertomaan hyvinkin vakavista rikoksista ilman tuomitun rikosentekijän tunnistetietoja. Ottaen huomioon Suomessa omaksutun rangaistustason, raja olisi silmiinpistävästi korkea. Kaikista rikostuomioista vain kolme prosenttia ylittää kahden vuoden rajan. Esimerkiksi vain joka neljäs raiskaukseen tai törkeään pahoinpitelyyn syyllistyneistä saa yli kahden vuoden tuomion. Ei ole mitenkään perusteltavissa, että niinkin vakavat rikokset kuin raiskaus ja törkeä pahoinpitely nauttivat yksityiselämälle kuuluvaa suojaa.

Tiedotusvälineet saattavat itse asettaa omassa eettisessä pohdinnassaan tämän tyyppisiä rajoja, mutta se ei ole lainsäätäjän tehtävä. Eri tiedotusvälineiden uutiskriteerit vaihtelevat. Paikallisesti jokin asia saattaa olla merkittävä uutinen - myös tekijän nimen osalta - vaikka tuomio lopulta olisi merkittävästi alempi kuin kaksi vuotta vankeutta. Rikosentekijän nimen kertomiselle voi olla journalistisia syitä, vaikka kyse olisi vasta poliisitutkinnasta tai syytevaiheesta.

Hyvinkin lyhyeen tuomioon johtavalla, tavallisen ihmisen tekemällä rikoksella voi olla yhteiskunnallista merkitystä. Otetaan esimerkki. Henkilö A huijaa ihmisiä esim. autokaupoissa useaan kertaan, mutta koska tuomiot ovat muutaman kuukauden ehdollisia vankeusrangaistuksia eikä yksittäisillä petoksilla ole - ainakaan tuomiomittarilla - arvatunkaan yhteiskunnallista merkitystä, A voi jatkaa toimintaansa vuodesta toiseen. Kaiken lisäksi hänellä olisi työryhmän ehdotuksen perusteella hyvät perusteet tehdä rikosilmoitus hänen henkilöllisyytensä paljastavasta tahosta.

Oikeustoimittajat ry pitää tällaisten rajojen asettamista vaarallisena myös, koska kaikkea moraalitonta toimintaa ei ole määritelty rikoslaissa rangaistavaksi. Tiedotusvälineillä pitää olla oikeus kertoa myös nimettyjen henkilöiden toiminnasta, vaikka sitä ei välttämättä olisikaan säädetty rangaistavaksi. Journalismia ja

tuomioistuinten langettamia rangaistuksia ei pidä missään nimessä rinnastaa. Tiedotusvälineillä pitää olla oikeus myös tuoda esiin rikoksesta epäiltyjen ja syytettyjen henkilötietoja omien eettisten ohjeidensa mukaan.

Yksityiselämää suojaavalla säännöksellä pitäisi yhdistyksen mielestä suojata nimenomaan yksityiselämää eikä laajentaa yksityiselämää koskevaa tulkintaa keinotekoisesti alueille, jotka millään ajateltavissa olevilla kriteereillä eivät sitä ole.

Perinteisten tiedotusvälineiden toimintaa ohjaavat lain lisäksi alan omat eettiset normit, Journalistin ohjeet. Kyse ei olekaan siitä, että perinteinen media näkisi tarvetta julkaista rikostuomion saaneiden tavallisten ihmisten nimiä. Kyse on siitä, voiko rikoksenteekijä vedota yksityiselämää suojaavaan säännökseen estääkseen rikostuomionsa julkitulon.

Edellä esitetyn perustella Oikeustoimittajat ry lähtee siitä, että rikoksesta tuomittu, syytetty tai epäilty voi vain todella poikkeuksellisissa tapauksissa vedota yksityiselämää suojaavaan säännökseen, kun kyse on itse rikoksen tekemiseen liittyvistä seikoista ja olennaisista taustatiedoista. Rikokseen syyllistyminen ei luonnollisestikaan tarkoita sitä, että tekijän arkaluonteiseksi luokiteltava yksityiselämä olisi muilta osin vapaasti levitettävissä julkisuuteen.

Helsingissä 19. kesäkuuta 2012

OIKEUSTOIMITTAJAT RY

Jarkko Sipilä
puheenjohtaja
040-508 6169
jarkko.sipila@mtv3.fi

Susanna Reinboth
varapuheenjohtaja
050-555 1522
susanna.reinboth@nelonenmedia.fi